

Vierailta kielillä Suomessa

H. K. Riikonen

Vieraskielinen kirjallisuus Suomessa Ruotsin vallan aikana. Toim. Tuija Laine. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003. 197 s.

Kolmisenkymmentä vuotta sitten julkaisi ruotsalainen tutkija Emin Tengström edelleenkin käytökelpoisen teoksen *Latinet i Sverige*. Laajan alaotikkonsa mukaan se oli selvitys latinan käytöstä oppineiden, diplomaattien, runoilijoiden ja kaunopuhujien keskuudessa. Kyseessä oli eräänlainen kulttuurihistoriallinen katsaus siihen, millä tavoilla ja missä yhteyksissä latinaa oli Ruotsis-

sa käytetty ja miten siihen on suhtauduttu. Vastaavanlainen suppea yleisesitys latinan käytöstä yleensä Euroopassa on Bo Lindbergin teos *Europa och latinet* (1993), joka ilmestyi suomenkielisenä käännöksenä nimellä *Latina ja Eurooppa* (1997; ks. myös Klaus Karttusen arvostelu, *Tieteessä tapahtuu* 1/1998). Suomen osalta aihepiiriä on käsitellyt Iiro Kajanto teoksessaan *Latina, kreikka ja klassinen humanismi Suomessa keskiajalta vuoteen 1828* (2000). Viimeksi mainitussa teoksessa keskitytään kuitenkin etupäässä yliopistomaailmaan.

Tuija Laineen toimittama *Vieraskielinen kir-*

jallisuus Ruotsin vallan aikana jatkaa näiden teosten linjoilla, mutta latinan ja kreikan ohella siinä on mukana muitakin kieliä, hepreaa ja arameaa sekä uudempia eurooppalaisia kieliä Reijo Pitkärannan aiheena on latinan ja Tuo Korhosen kreikan käyttö Suomen kirjallisuudessa, Tapani Harviainen käsittelee hepreaa ja arameaa, Pirkko Lilius ruotsia, Jyrki Paaskoski ja Rainer Knapas Venäjällä julkaistua Fennicaa, Pentti Laasonen saksaa, Outi Merisalo ranskaa ja italiaa ja Tuija Laine englantia. Teoksen päättää erikoinen löytö, Erik Johan Footangelin latviankielinen onnitteluteksti Turussa vuodelta 1682; aihetta tarkastelee Tapani Harviainen.

Ansiokas vaan ei täysin johdonmukainen

Mikään täysin johdonmukainen kokonaisuus artikkelikokoelma ei ole. Kirjallisuuden ohella artikkeleissa sivutaan myös kielten opetusta ja kieliin kohdistuvaa tutkimusta sekä ao. kielistä suomeksi käännettyä kirjallisuutta. Toisaalta tutkielma Fennica-kirjallisuudesta Venäjällä ei suoranaisesti sovi otsikon alle, ja omituista on myös käsitellä ruotsin kieltä Suomessa käytettyjen vieraiden kielten yhteydessä. Molemmat artikkelit ovat kuitenkin itsessään kiinnostavia ja ansiokkaita, Pirkko Liliuksen artikkeli samalla myös hauskaa luettavaa esimerkkeineen siitä, miten ruotsista käännettiin suomeksi jokapäiväiseen kanssakäymiseen liittyviä ilmauksia.

Teoksen ensimmäinen artikkeli alkaa toteamuksella, että Suomessa on kolme kirjakieltä, latina, suomi ja ruotsi, mutta minne unohtui saame – samassa artikkelissa kun toisaalta mainitaan Enevaldus Svenoniuksen painottaneen saamenkin osaamisen merkitystä (luonnollisesti uskonnon levittämiseksi)? Teosta häiritsee myös tietty epätasapaino. Latinankielisen kirjallisuuden osuus suhteessa sen merkitykseen ja aineiston runsauteen muiden kielten rinnalla on oikeastaan riittämätön; Reijo Pitkäranta on tosin onnistunut luomaan asiaan selkeän yleiskatsauksen. Saksaa koskeva osuus puolestaan on perin lyhyt; varsinkin sen lopussa olevaa katsausta maalliseen kirjallisuuteen olisi mielellään voinut laajentaa.

Laineen toimittama teos käsittelee pääasiallisesti vierailta kielillä Suomessa kirjoitettua ja suomalaisten hallussa ollutta vieraskielistä kirjallisuutta. Teoksesta hahmottuu kiinnostavalla tavalla, miten monikielinen oppinut maailma itse asiassa käsiteltävänä ajankohtana oli ja miten se ei suinkaan rajoittunut vain latinaan; op-

pineisuutta voitiin osoittaa juuri eri kieliä käyttämällä – jopa kirjoittamalla stipendihakemus kreikaksi. Edellä mainittujen kielten ohella teosta olisi mielellään voinut täydentää jonkinlaisella yleiskatsauksella myös muihin kieliin, joita Suomessa on Ruotsin vallan aikana sporadisesti käytetty, alkaen esimerkiksi A. A. Stiermanin teoksessaan *Aboa literata* (1719) mainitsemasta ”hyveistään tunnetun aatelisnuorukaisen” Johannes Stålhandsken yliopiston avajaisissa 1640 pitämästä hollanninkielisestä puheesta.

Toisaalta teos tarjoaa runsaasti esimerkkejä siitä, miten vaihtelevia kirjallisen esityksen lajeja Suomessa 1600- ja 1700-luvuilla oli käytössä. Mukana ovat yhtä lailla Gezeliusten suuri raamattuteos, akateemiset väitöskirjat, kotiseudun ylistykset, sanakirjat, parlöörit (*Yksi hyödyllinen ja selkiä johdatus ruotsin ja suomen kieleen*) kuin tilapäisrunotkin unohtamatta myöskään Johan Welinin ”unissavaellusrunoa” Suomeen hankitusta kirjallisuudesta voidaan tässä mainita Outi Merisalon osuudessaan luettelemat kiinnostavat esimerkit teatteri- ja oopperakirjallisuudesta. Teoksesta käy myös monin tavoin ilmi, millaisia kielellisiä leikittelyjä ja kokeiluja barokin aikana Suomessakin harrastettiin.

Kirjoituksia leimaa huomattava asiantuntemus. Erityisesti tässä voidaan mainita Tuo Korhosen esitys kreikasta ja Tapani Harviaisen hepreasta ja arameasta. Teoksen kirjoittajat esittävät asiansa selvästi ja heillä on myös silmää pikanteille yksityiskohdille.

Reunamerkintöjä

Joitain reunamerkintöjä on syytä esittää. Outi Merisalo toteaa ranskan syrjäyttäneen latinan diplomatian kiellä 1600-luvulla, joskin hän samalla mainitsee, että vielä 1700-luvulla oli esimerkkejä latinasta diplomatian palveluksessa. Toteamus on yleisesti ottaen oikeansuuntainen, mutta silti latinan merkitystä tässä suhteessa väheksyvä; Merisalon esimerkkien lisäksi voisi ajatella John Miltonin ja Salmasiuksen (Claude de Saumaise) latinankielisiä kirjoituksia, jotka liittyivät Kaarle I:n mestaukseen, tai Olof Hermelinin toimintaa Kaarle XII:n sotakansliassa.

Tuija Laine mainitsee lyhyesti Erik Achreliuksen, Turun akatemian ensimmäisen lääketieteen professorin kirjoittamat englanninkieliset onnittelurunot. Tällöin olisi ollut paikallaan viitata Tönnöns Klebergin perusteelliseen tutkielmaan ”Engelspråkig diktning i stormaktstidens Sverige” (*Lychnos* 1942), jossa Achreliuksen ru-

noja tarkastellaan laajemmassa pohjoismaisessa kontekstissa.

Joitakin lipsahduksia on sattunut, ja eräissä kohdin lukijalle pieni lisäinformaatio olisi ollut tarpeen. Swiftin romaanihahmo Lemuel Gulliver ei ollut portugalilainen (s. 168) vaan englantilainen, eikä Defoen Robinson Crusoe ollut kapteeni (s. 169), vaikka seikkailikin merillä. Englantilaista kaunokirjallisuutta käsitellessä ei myöskään käy riittävän selvästi ilmi, että John Barclayn Argenis (s. 168) oli alunperin kirjoitettu ja julkaistu latinaksi. Caloniuksen latinankielisten lainoppia käsittelevien luentojen kohdalla (s. 25) voisi lukijaa muistuttaa siitä, että ne ovat ilmestyneet myös suomeksi Edwin Linkomiehen kääntäminä. Winckelmannin ja parin muun nimen kohdalla on ikäviä kirjoitusvirheitä.

Vadelman ylistys ja muita hyvin valittua esimerkkejä

Teoksessa on joukko hyvin valittuja esimerkkejä ja etupäässä lyhyitä käännösnäytteitä. Mainittakoon vain vadelman ylistys latinankielisessä har-

joitustyössä, joka käsitteli luonnonkasvien käyttöä jälkiruokien valmistamisessa (s. 24) ja Ericus Indreniuksen proosamuotoinen onniteluteksti, jossa painotetaan kreikan kielen taidon merkitystä. Jälkimmäisessä tekstissä todetaan: "Kuten ihmiseltä ei sovi repiä pois toista kättä, siten eivät filosofit, runoilijat, reetorit ja historioitsijat koskaan voi saavuttaa pätevyyttä työssään, jos he eivät osaa tätä kieltä [kreikkaa]." Samoin voidaan mainita Tapani Harviaisen suomennokset hepreaksi kirjoitetuista runoteksteistä.

Mainittakoon myös, että teoksesta käy jälleen kerran ilmi, miten tärkeä hakuteos oppihistorian kannalta on Jorma Vallinkosken 1960-luvulla julkaisema seikkaperäinen bibliografia Turun akatemian aikaisista väitöskirjoista. Suurin osa kirjoittajista on käyttänyt sitä hyväkseen. Samoin esillä on Vallinkosken laatima Turun akatemian kirjaston historia.

Kirjoittaja on yleisen kirjallisuustieteen professori Helsingin yliopistossa.